

Çağdaş Siyasal İdeolojiler'de Kuram - Yöntem - Güncel Yaklaşımlar

Gözden geçirilmiş 3. basım

YAYIN NO: 956

ÇAĞDAŞ SİYASAL İDEOLOJİLER'DE
Kuram - Yöntem - Güncel Yaklaşımlar
Baran Dural

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1 ve 2. Basımlar: Paradigma, Eylül 2013
Bilge Kültür Sanat'ta 1. Basım: Ekim 2019

ISBN: 978-605-7931-56-6

Kapak: *Yasin Çetin*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

Çağdaş Siyasal İdeolojiler’de Kuram - Yöntem - Güncel Yaklaşımlar

BARAN DURAL

Alt bölüm yazarları:
Gülşah Atalay
Emre Con
Cihan Kaymaz
Sedef Zeyrekli Yaş

Gözden geçirilmiş 3. basım

Bilge
Kültür • Sanat

Prof. Dr. A. Baran DURAL

Prof. Dr. 1972 yılında İstanbul'da doğdu. Sırasıyla İstanbul Özel Amerikan Robert Lisesi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (lisans ve yüksek lisans) mezunu. Doktorasını T.C. Ankara Üniversitesi SBF Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı'nda, "Yakın Türk Siyasal Tarihi" alanında tamamladı. Doktora tez konusu, "Türk Muhafazakarlığı ve Nurettin Topçu" olan Dural, halen Trakya Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi Kamu Yönetim Bölümü'nde Siyasal ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır. "Tarihi Roman", "Turan İdealine Farklı Bir Bakış", "Atatürk'ün Liderlik Sırları" "Onun Hikayesi", "Türk Muhafazakarlığı ve Nurettin Topçu", "His Story: Mustafa Kemal and Turkish Revolution" ve "Pratikten Teoriye Milliyetçi Hareket-I/II" isimli kitapları yayımlanan Dural, Leo Tolstoy'un "Sanat Nedir" başlıklı eserini İngilizceden tercüme etmiştir. 2009 yılında, Siyasal Hayat ve Kurumlar Anabilim Dalı, "Türk Siyasal Hayatı" Bilim Dalı'nda Doç. Dr. olmaya hak kazanan Dural'ın yerli ve yabancı yayın organlarında yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Alt-Bölüm Yazarlarının Özgeçmişleri:

Gülşah ATALAY

Kavram Yüksekokulu Adalet Programında Öğretim Görevlisi. 1978 yılında Kırklareli'de doğan Atalay, lisans öğrenimini T.C. Trakya Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamlamıştır. Mezun olduğu 2006 yılında Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başlamış, Prof. Dr. Dural ile birlikte yürüttüğü, "Türkiye'de Sosyalist Sol Akımın Dönüşümü ve Doğu Perinçek" başlıklı tezi ile 2009 yılında mezun olmuştur. Tez çalışmalarına devam ettiği süre boyunca Trakya Üniversitesi Havsı MYO ve Kırklareli Üniversitesi Vize MYO'da sözleşmeli öğretim görevlisi olarak çalışmış, 2009 yılında Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi'nde (IMWC), "Kadın Kimliğine Yapılan Sanal Baskı" başlıklı bildiri hazırlayıp sunmuştur.

Emre CON

T.C. Karabük Üniversitesi Safranbolu MYO'da Öğretim Görevlisi. 7 Nisan 1980 tarihinde Kırklareli'de doğan Emre Con, lisans öğrenimini Selçuk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamladı. Mezun olduğu 2005 yılında T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başlamış, 2009 yılının Şubat ayında, "Alman ve İtalyan Modelleri Bağlamında Faşist Devlet Sistemi (1922-1945 Yılları Arası)" başlıklı tezi ile yüksek lisans mezunu olmaya hak kazanmıştır. 2005 yılında Liberal Düşünce Topluluğu'nun, "Özgürlüğün ve Demokrasinin Anlamı ve Önemi" konulu yazı yarışmasında, "Türkiye'de

Demokrasinin Arkaik Tablosu Üzerine Bir Deneme” başlıklı makalesi, birincilik ödülüne layık görülen Con’un, yurt içinde gerçekleşen ulusal ve uluslararası sempozyumlarda makaleleri yayınlanmıştır. Çalışmalarını, ağırlıklı olarak, siyaset bilimi üzerine yoğunlaştıran Emre Con, T.C. Gazi Üniversitesi’nde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

Cihan KAYMAZ

Kafkas Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğr. Üyesi Dr. 1985’te Ankara’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. 2009 yılında lisans eğitimini, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü’nde tamamladıktan sonra yine aynı yıl Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi yüksek lisansına başladı. 2010 yılının güz döneminde Sofia’da, St. Kliment Ohridski Üniversitesi’nde, bir dönem öğrenim gördü. Yazar, 2012 yılında, “Devrim nedir? Devrim Kavramına Tarihsel Bir Bakış” adlı tez çalışmasının kabul edilmesiyle, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi bölümünden yüksek lisans derecesini aldı. Kaymaz, Söz konusu tezini Prof. Dr. A. Baran Dural’ın danışmanlığında yürüttü. Halen Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi bölümünde doktora eğitimine devam etmekte olan yazarın ilgi alanları; Siyaset Sosyolojisi, Siyaset Felsefesi, Siyasal Düşünceler Tarihi, Türk Siyasal Yaşamı’dır. Kaymaz’ın, bu alanlarda yazılmış çeşitli makaleleri bulunmaktadır.

Sedef ZEYREKLİ YAŞ

T.C. Trakya Üniversitesi Havşa MYO’da Öğr. Üyesi Dr. 28 Haziran 1982 tarihinde Edirne/Uzunköprü’de doğan Sedef Zeyrekli Yaş, lisans öğrenimini Hacettepe Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü’nde tamamladı. Mezun olduğu 2005 yılında T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimi programına girmiş ve aynı yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne bağlı olarak Kamu Yönetimi Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 2009 yılının Şubat ayında, “Toplam Kalite Yönetimi Anlayışının Sağlık Sektöründe Uygulanması: Trakya Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Edirne Devlet Hastanesi’nin Karşılaştırılması” başlıklı tezi ile yüksek lisans programı mezunu olmaya hak kazanmıştır. 2010 yılında T.C. Trakya Üniversitesi Havsa MYO’da öğretim görevlisi olmuştur. 2005 yılından itibaren Zeyrekli Yaş’ın, yurt içinde ve yurt dışında gerçekleşen çeşitli ulusal ve uluslararası sempozyumlar-dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. Çalışmalarını, ağırlıklı olarak, siyaset ve sosyal bilimleri üzerine yoğunlaştıran Sedef Zeyrekli Yaş, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: İDEOLOJİ ÜZERİNE

İdeoloji-Hegemonya.....	13
Toplumsal Sağduyu.....	13
“Hareket Halindeki Eşdenge”.....	15
Kaynakça	17
Serbest Okuma-I	17

BASKICI SİYASAL SİSTEMLER

Diktatörlük Modeli.....	28
Yetke ve Yetkencilik.....	32
Topyekunculuk.....	36
Baskıcı Sistemlerin Demokrasilerdeki Şansı: Almanya Örneği.....	41
Kaynakça	48
Serbest Okuma-II	49

KLASİK LIBERALİZMDEN GÜNÜMÜZE: TARİHSEL GELİŞME - KAVRAMLAR - SORULAR / SORUNLAR

Liberalizme Giriş.....	55
İngiliz Devrimi.....	57
Fransız Devrimi.....	60
Spinoza’dan Rousseau’ya Temel Değiniler.....	64
Bir Siyasal Sistemin Yükselişi.....	68
Doğal Hukuk Kuramı ve John Locke.....	70
Sosyal (Toplumsal) Sözleşme.....	71
Aydınlanma Felsefesi ve Rasyonalizm.....	74
Adam Smith: Doğal Özgürlük Sistemi.....	75
Herbert Spencer’de Laissez Faire Kavramı.....	77
Liberalizm Sosyal Refah Devletiyle Tanışıyor.....	78
Yükseliş Dönemi: Hayek’ten Günümüze.....	80
Sonuç: Liberal Demokrasi Modelini Yeniden Düşünmek.....	81
Kaynakça	82
Serbest Okuma-III	84

BATI'DA VE TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKARLIK

Muhafazakarlık Nedir?.....	88
Düşünce Kalıbı mı, İdeoloji mi?	89
<i>"Rasyonelleşmiş Gelenekçilik"</i>	92
Muhafazakarlık ve Modernizm.....	95
Batı Muhafazakarlığı.....	97
Edmund Burke ve Temel Fikirleri.....	98
Muhafazakar Söylemin Klasik Üçlemesi: İtaat-Sorumluluk-Hak.....	99
Devlet ve İktidarın Amacı.....	102
Muhafazakarlığın Tarihsel Gelişimi ve Muhafazakar Söylem.....	102
<i>"Reaksiyoner Muhafazakarlık"</i> ve Karşılaştığı Eleştiriler	104
Din ve Muhafazakarlık.....	106
Muhafazakarlığın Milliyetçilikle Kesişen Yolları.....	108
<i>"Muhafazakar Devrim"</i> ve Milliyetçilik.....	111
Batı Muhafazakarlığının Üçlemesi.....	115
Batı Muhafazakarlığı - Doğu (İslam) Muhafazakarlığı.....	115
II. Dünya Savaşı ve Ötesi.....	118
Batı Muhafazakarlığı İçin Dört Değer Yaklaşımı.....	119
Temel Değer: Gelenekçilik.....	120
Karamsarlık.....	122
Kuşkuculuk.....	124
Disraeli ve Newman.....	125
Balfour ve <i>"Aydınlanmış Olumlu Kuşkuculuk"</i>	127
Çoğulculuk mu Çoğunculuk mu?.....	128
Tocqueville ve Cooper: Liberal Muhafazakarlık.....	130
Demokrasi Karşısında Tutum.....	132
Batı Muhafazakarlığı Üzerine Genel Toparlama.....	133
Türk Muhafazakarlığı.....	136
Yeniden Batı-Doğu (İslam) Farklılıkları.....	137
Türk Muhafazakarlığını Sınıflandırma Girişimleri.....	140
Kısaca Berkes ve Karpat'ın Değerlendirmeleri.....	141
Türk Muhafazakarlığının Ana-Damarı Var mı?.....	142
Muhafazakarlıkta <i>"Organik Aydın"</i> İnancı.....	144
Türk Muhafazakarlığı: Radikal Başkaldırı Yerine Sisteme Tutunma.....	144
Kemalizm'in Muhafazakar Yeniden Üretimi.....	147
<i>"Minör Politika"</i> ve Muhafazakarlık.....	148
Safa'nın Katkıları.....	152
Muhafazakarlık Anlatısı Masum mudur?.....	154
<i>"Çekinceli İttifak"</i> ve Pürüzler.....	156
<i>"Zıf Döşegi"</i> : Türkiye ve <i>"Çapraz Tekamül"</i>	157
Tannöver'in Kültürel Reformasyon Önerisi.....	158
Ziya Gökalp.....	159
Ulus-Devlete Geçiş.....	160
Kültür ve Medeniyet.....	161
Türklerin Geçirdiği Evrimler / Millet ve Türkçülük.....	162
Üç Aşamalı Milliyetçilik.....	163
Kaynakça	164
Serbest Okuma-IV	166

**MİLLİYETÇİLİK:
MİLLET (ULUS) / ULUS-DEVLET / DEVLET**

Ansiklopedik Tanımlar	175
İki Değişik Kaynak	177
Kodlama-Kurgulama ve “ <i>Hayali Cemaat</i> ”	178
Sanayi Devrimi'nin Önemi	179
Klasik Liberalizmden Bugüne	181
“ <i>Ben ve Öteki</i> ”	184
Ulus-Devlet / Devlet	186
Devletin Çeşitleri	187
Devlet ve “ <i>Düşman</i> ”	188
Machiavelli'nin Kuramlarından Günümüze	190
Weber'de Güç Kullanımı	193
Üç Aktör	194
Marx'ta “ <i>Devletin Sonu</i> ”	196
Ulus-Devlet	199
Merkezileşme Süreçleri / Temel Aktörler	201
Ulus-Devlete Eleştirel Yaklaşımlar	202
Ekonomi Temelli Eleştiriler	205
Ben - Öteki - Hiç Kimse	207
Kültür Tanımları	211
Çifte Devrimler Çağı'nda Kültür/Medeniyet	213
Yayılmacı Medeniyete Karşı Milli Kültür	216
Milli Karakterin Özellikleri	217
Soy-Irk	218
Hitler Pratiği	222
Bağlayıcı Faktör Olarak Din	223
Durkheim ve “ <i>Yurttaşlık Dini</i> ”	226
Çatışkı Değil Uzlaş Odağı	227
Çok Tartışılan Öge: Dil	228
Stalin'de Millet Kuramı	229
Okur-Yazar Yurttaş Gereksinimi	232
Uluslaşmanın Katarı: Kitle İletişim Araçları	234
Kitle İletişimi Karşısında “ <i>Ben ve Öteki</i> ”	236
Kültür	238
“ <i>Mutlu Vahşi</i> ”den Kopuş	238
Milli Kültür ve Semboller	240
Kimlik / Etnik-Kimlik	242
“ <i>Eleştirel Farkındalık</i> ”	244
Etnik Kimlik Tarihsel Olarak Çağırılan Etnisite	245
Milliyetçilik Tartışmaları: Tanımlar... Yorumlar...	249
Anayasal Milliyetçilik	251
Milliyetçiliğe Yöneltilen Eleştiriler	253
Dört Dönem Yaklaşımı	255
Modernitenin Zirvesi: Milliyetçilik	258
Ulusun Toplumsallaşması	260
Diğer Genelgeçer Yaklaşımlar	262

Westfalyan Egemenlik: Ulus-Devlet Tarih Sahnesinde.....	265
Kaynakça	267
Serbest Okuma-V	269

FAŞİST DEVLET SİSTEMİ

Giriş: Genel Hatırlatmalar.....	283
Faşizmin Doğuş Sürecinde Almanya ve İtalya.....	286
Savaş Hükümleri ve Almanya.....	288
Bir “ <i>Düşman</i> ” Yaratmak.....	290
İtalya Örneği.....	291
Ekonomist Yaklaşımlar ve Komintern’in İlk Görüşleri.....	292
Sınıf Savaşımı ve Gramsci’nin Çözümlemeleri.....	293
Faşistleşme Aşamaları.....	295
Faşizmin Sınıfsal İlişkileri ve Korporasyonlar Sorunu.....	296
Faşist Korporatizmin Aşamaları.....	299
Ekonomiye Sürekli Devlet Müdahalesi.....	300
Faşizm ve Egemen Sınıflar.....	303
Büyük Sermayenin Kazanımları.....	305
Faşizmin Göreli Özerkliği.....	306
Hitler’in Gözüyle Burjuvazi.....	307
Faşizm ve İşçi Sınıfı.....	310
İşçi Sınıfının Bunalımı ve Bozgun.....	312
İtalya’da Durum.....	314
Kırsal Kesimlerde Faşizm.....	316
Faşist Devlet.....	319
Yedi Ana İzlek.....	321
Faşist Yöneticiler ve Parlamento.....	322
Hegemonik Süreçler.....	324
Kilise-Aile ve Kadın Sorunu.....	325
Kitle İletişim Araçları - Propaganda.....	327
Faşist Devlette Hukuk.....	330
Faşist Devlette Vatandaşlık.....	331
Siyasal Katılım.....	332
Sonuç: Olağanüstü Devlet Sistemi.....	333
Kaynakça	334
Serbest Okuma-VI	335

SOSYAL DEMOKRASİ

Tarihsel Şartlar.....	339
Reform-Revizyonizm-Oportünizm.....	344
Rosa Luxemburg’tan Rus Devrimi Eleştirisi.....	347

Karma İdeolojik Yapı.....	353
Devlet Karşısında Sosyal Demokrasi.....	356
İki Model.....	358
İskandinav Tipi Sosyal Demokrasi: İsveç Örneği.....	359
Sürekli Refah Devleti.....	363
İngiliz Modeli: İşçi Partisi.....	365
Sosyal Demokrasinin Mülkiyet ve Ekonomi Politikaları.....	369
Sosyal Demokrat Partiler.....	370
Kaynakça	372
Serbest Okuma-VII	373

KOMÜNİZM

Liberalizme Karşı Marxist Seçenek.....	378
Ütopik (Hayalci) Sosyalizm.....	380
Babeuf'ten Marx'a Burjuva Devrimi Çözümlemeleri.....	382
Bilimsel Sosyalizm.....	386
Klasik (Ortodoks) Marksizm.....	388
Diyalektik Materyalizm.....	389
Diyalektik ve Devrim.....	391
Sınıf Çatışmasına Dayalı Tarih Kavrayışı.....	392
İdeoloji: "Yanlışıbiling" ve Ötesi.....	393
Marxist Terminolojide Farklı Değerlendirmeler.....	395
Yabancılaşma Sorunu.....	398
Sovyet Devrimi.....	401
Öncü Parti ve Profesyonel Devrimcilik Sorunu.....	407
Lenin'den Stalin'e.....	410
Devrimin Evlatları Yollarını Ayırıyor.....	412
Yeniden Devrim Kuramı.....	416
Nitelik-Nicelik Tartışması ve Sosyalizmin Aşamaları.....	418
Sivil Toplum.....	422
Altyapı-Üstyapı.....	423
Frankfurt Okulu (Eleştirel Teori).....	426
Avrupa Solu.....	428
Hegemonya Teriminin İçeriği.....	429
Sivil Toplum / Politik Toplum.....	431
Rıza Tahakkümü Nasıl Meşrulaştırır?.....	432
Yapı-Üstyapı-Hegemonya.....	433
Fabrika Konseyleri Dönemi.....	436
Kaynakça	438
Serbest Okuma-VIII	440
Serbest Okuma-IX	451

KEMALİZM

Pozitivizmin Atatürk'e Etkisi.....	457
Atatürk ve Hümanizm.....	462
Atatürk ve Din.....	464
Dinde Yapılanma Çabaları.....	467
Devrimin Mihenk Taşları: 6 Ok.....	469
Cumhuriyetçilik.....	469
Milliyetçilik.....	470
Halkçılık.....	474
Devletçilik.....	476
Laiklik.....	478
Devrimcilik.....	487
Siyaset Hakkındaki Fikirleri.....	488
Kemalist Diplomasinin Temel Prensipleri.....	494
Atatürk ve Ekonomi.....	500
Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bazı İktisadi Gelişmeler.....	505
Sanayileşme Çabaları.....	506
1935 Kurultayı ve Korporatizm Tartışmaları.....	507
KİT'ler.....	510
Umumi Hıfzıssıhha Kanunu.....	513
Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun.....	514
Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu.....	515
Tarih ve Kültür Tezi.....	516
Kaynakça	520
Serbest Okuma-X	521

ÇAĞCIL PARADİGMALAR:**KÜRESELLEŞME-ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÖTESİ**

Gelişmekte Olan Dünyada Kültür-Medeniyet Tartışmalarından Çokkültürlülük Sorununa.....	524
Giriş : Kültür/Medeniyet Tartışmasında Temel Kavramlar.....	524
Bir İdeoloji Olarak Çokkültürlülük ve Ulus-Devlet.....	527
Çifte Temsil Krizi.....	529
Farklı Olanı " <i>Lisan-ı Münasiple Ötekileştirmek</i> ".....	532
Çokkültürlülük Teklifi Karşısında Türkiye'nin Özgüllüğü.....	534
Kaynakça	536
Serbest Okuma-XI	537
Serbest Okuma-XII	543
GENEL KAYNAKÇA	549

GİRİŞ: İDEOLOJİ ÜZERİNE

Çağdaş siyasal ideolojiler ve onların karşılaştırmalı incelemesine geçmeden önce, ideoloji kavramı ve onunla birlikte insan dağarında beliren kimi kilit olgulara değinmek faydalı olacaktır.

İdeoloji-Hegemonya

Ansiklopedik tanımı itibariyle ideoloji, “*Siyasi veya toplumsal bir doktrin meydana getiren ve bir hükümetin, bir partinin, bir sosyal sınıfın vb. hareketlerine yön veren düşünce ve görüşler sistemi*” (MEYDAN LAROUSSE-VI, 1971: 213) şeklindedir. Hegemonya ile ideolojiyi birlikte değerlendiren Özbek, “*bir güdüp yönetme kuramı*” olan hegemonyanın, ancak ideoloji aracılığıyla işlediğini vurgular. Otoritenin temel kaynağının ona bağımlı sınıfların rızası üzerinde yükseldiğine değinen Özbek, bağımlı sınıfların rızasını şekillendirip yönlendirebilen hakim sınıfların ideoloji ve iktidarlarını hem sürdürdüklerini hem de meşru kıldıklarını belirtir. (ÖZBEK, 1994) Bu bağlamda Özbek’in de öne sürdüğü gibi ideolojinin; “*Hegemonya, rıza, güdüp yönetme ve iktidar*” kavramlarıyla birlikte düşünülmesi daha kapsayıcı olacaktır.

Toplumsal Sağduyu

Bu noktada toplumda iktidar odaklı gerçeklik tanımları uçtuğu ve iktidarı elinde bulunduran hakim grubun, bağılları için düşlediği gerçeklik tanımının yürürlüğe konduğu kaydedilebilir. Böylelikle iktidar mücadelesi veren gerçeklik tanımından ipi göğüsleyen-göğüsleyenler, seçim ya da baskıcı metotlarla ona rıza gösteren kalabalıklar için “*yaşanan gerçeklik*” halini alır.

İngiliz solunun ünlü kalemi Hall, ideolojinin bilinçaltına işlediğini ve geliştiğini ileri sürer. İdeolojiye, “yaşanmış ilişki” yakıştırmasını yapan Hall, normal sağduyu düzeyine yaptığı göndermede de, “*Bu ‘kendiliğinden’ niteliği saydamlığı, ‘doğallığı’ üzerine kurulmuş öncülleri incelemeyi reddetmesi, değişmeye ve düzelmeye karşı koyması, anında tanınma etkisi, kapalı bir devre içinde hareket etmesi sağduyuyu ‘kendiliğinden’ ideolojik ve bilinç dışı hale getirir. Nesnelere niteliğini sağduyuyla öğrenemezsiniz: Sadece var olanlar arasında nereye uyabileceğini anlayabilirsiniz. Onu, kendi öncülleri ve varsayımlarının görüntüdeki saydamlığı tarafından görünmez kılan bir ortam olarak yapılandırılan şey, bu garantiye alınmış olma niteliğidir*” açıklamasını getirmektedir. (DICK, 1998: 17)

Sık sık içinde yaşadığımız toplumun değerlerini inciten, onunla çelişen ya da bu değerleri yücelten bir davranışla karşılaşıldığında, “*toplumsal sağduyu*” kavramıyla karşı karşıya kalırız. Zira her toplumda o toplum yapısının bir “*hükmi şahsiyeti*” olduğuna inanılır ki, bu da topluluğu millete taşıyan önemli basamaklardan birisidir. Hatta muhafazakar giyim tarzına sahip bir kadınla, daha frapan giyinen bir kadın tacize uğradığında, eylem aynı olsa bile toplum reflekslerinde farklılıklar görünür. Bir kadın toplumun sağduyusuna uygun giyinmiş gibi görüldüğünden onu hedef alan saldırgan-tacizci diğerine oranla daha suçlu bulunur. Ya da Türk İstiklal Marşı okunurken gerektiği kadar saygı göstermeyen iki diplomatı ele alalım. Bu diplomatlardan birisi Yunan diğeri ABD kökenli olsun. Her iki diplomat da kamuoyunca eleştiriler olmalarının hedefi olacaktır ancak Yunan diplomat ABD’liye nazaran daha avantajlıdır. Zira Yunanistan’a karşı verilen savaş, her iki halkın da benzer acıları paylaşması, ABD gibi “*sinsi*”, “*Türkiye’yi uydusu yapmaya kararlı*” ve “*emperyalizmin liderliğiyle mağrur*” devlet arasında belli bir ideolojik farklılık yaratmıştır. Farklılık ideolojik kökenli sağduyuda kendisini gösterir.

Yeniden ideolojiye dönüldüğünde ele alınan kuramın bir temsil sistemi olduğu rahatlıkla anlaşılacaktır. Althusser bu temsil biçiminin bilinçle bir ilgisi olmadığını ve algılanıp kullanılan nesnelere vasıtasıyla insanları farkında olmadıkları bir süreç çerçevesinde etkilediğine inanır. Dick ise “*ideolojik olma*” konumunu

genişleterek, fakülte binaları, milletleşme sürecini yakından etkileyen örgün eğitim kurumları hatta hastanelerin bile ideolojik bir mimari tarzına sahip olduklarını bildirir. Binaların sadece neyin öğretilceğini ya da hangi hizmetlerin verileceğini değil aynı zamanda nasıl öğretilceklerine ilişkin fikir de verdiklerini iddia eden düşünür, kültürün semiyotik değer barındırdığı ve ideolojinin de semiyotik değerler bağlamında insanları etkilediği sonucuna varır. Bu noktada Dick'in Volosinov'dan aktardığı alıntı, “*semiyotik değer-ideoloji*” ilişkisini anlamakta önemlidir:

“İşaret sadece gerçekliğin bir parçası olarak var olmaz-başka bir gerçeği de yansıtır ve onu değiştirir. Dolayısıyla o gerçekliği çarpıtabilir veya ona sadık kalabilir veya o gerçekliği belirli bir açıdan algılayabilir vb. Her işaret ideolojik değerlendirme ölçütlerine tabidir... İdeolojinin etki alanı, işaretlerin alanı ile çakışır. Birbirine eşitlenir. İşaret var olduğu zaman ideoloji de vardır. İdeolojik olan her şeyin semiyotik bir değeri de vardır.” (DICK: 18)

“*İdeolojik olma durumu*” Marx tarafından da enine boyuna tartışılmıştır. Konuyu yine ekonomik temelli bir yaklaşımla inceleyen Marx, Engels ile birlikte hazırladığı, 1970 tarihli eserde¹ üretim araçlarına sahip olan sınıfın aynı zamanda zihinsel denetleyici haline de geldiğini savunur. Marx yönetici egemen fikirlerin ve en çok itibar gören akımların (klasik burjuva toplumlarında) maddi ilişkilerin düşünceler olarak kavranılmasının ideal dışavurumu olduklarını öngörür.

“Hareket Halindeki Eşdenge”

İktidarla ilinti içinde olan hegemonya, “*hareket halindeki eşdenge*” şeklinde yorumlanır. Her şeyden önce hegemonya “*sürekllilik*” arz eden bir kavram değildir. Hegemonyanın kazanılması gerekir. Yönetilen yığınların “*rızasını almak*” kaydıyla kazanılan hegemonya, sistematik bir mücadele sürecine de ihtiyaç duyar. Bu yüzden hareket halindedir ve eşdenge olarak adlandırılır. Zira toplum dönüştükçe iktidarlar, ideolojiler hatta akımlar yerlerini diğerine bırakarak kendi hegemonyalarını getirir ve rıza yoluyla

1 Türkiye’de yaygın olarak 1970 baskı tarihli eser tanınmaktadır.

çoğunluğun onayından geçirirler. Gramsci hegemonya kavramını şu şekilde değerlendirir:

“Hegemonik güç, egemen çoğunluğun onayını gerektirdiği için ‘sınıf fraksiyonlarının’ aynı ittifak tarafından sürekli elde bulundurulamaz. Hegemonya evrensel olmadığı gibi belirli bir sınıfın sürekli yönetimine verilmiş de değildir. Hegemonya şu veya bu eğilime uyan veya ters düşen güçlerin ilişkisini içeren hareket halindeki eşdengedir.” (GRAMSCI, 2007: 318)

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere pek çok radikal veya marjinal ideolojik grup iktidar-hegemonya bağıntısını saptırarak ideolojik eksenlerini yanlış zeminler üzerine kuruyor. Türkiye’de radikal sol ve din kökenli sağ akımların hemen hepsinin hegemonyayı tüm dünya çapında faaliyet gösteren bir tür *“masonik”* örgütün tekelinde görme eğiliminde oldukları zaten bilinmektedir. Oysa hegemonya hem sadece tek bir verili toplumsal grubun tekeline bağlı olmadığı gibi sürekli dönüşüm, uzlaşma ve fikirler koalisyonunu da beraberinde taşır. Dick, eşyalara gündelik hayatta simgesel olarak yeniden sahip olunabildiğini, eşyaları ilk üreten grupların onlara örtük/muhalif anlamlar yükleyebileceklerini belirtir. Eşyanın adı geçen özelliği de ideolojiyle toplumsal düzenin, üretim ve yeniden-üretim birbirine bağlı oldukları ortak hayat önceden saptanmış ya da değişmezliğinin garanti altına alınmış olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Dick, gözlenen konsensus sürecinin bozulabildiğini, karşı konulabildiğini, geçersizleşebileceğini ifade eder.

Hegemonyayı, *“direniş-tahakküm odakları”* parantezi içinde ele alan Scott, sorunu kölelerin köleliğine adaletine ya da kaçınılmazlığına inanıp inanmadıkları meselesi olarak görür ve tartışmanın pek çok direniş odağını harekete geçirdiğini sözlerine ekler. Scott görüşlerini, *“... Rıza ve sükûn perdesinin aralanması için açık toplumsal protestoyu beklemek zorunda değiliz. Emre tabii rıza gösterilerini ya da açık isyanı temel alan bir politika görüşü, politik yaşamın çok dar bir şekilde kavranışını temsil eder; özellikle de dünyanın büyük kısmının içinde yaşadığı tiranlık ya da yarı tiranlık koşulları altında. Benzer bir şekilde, kılık değiştirmiş ya da sahne arkasındaki politik hareketlere dikkatli bir bakış, olası bir ret alanını ayırt etmemize yardımcı olur.”* şeklinde betimler. (SCOTT, 1995: 46)

Gönüllü tabiiyetten gönülsüz tabiiyete çok değişik hegemonya biçimlerine işaret eden Scott ve diğer düşünürlerden anlaşıldığı kadarıyla, sürekli mücadele içerisinde yer değiştiren, tek bir sınıf-zümrenin tekelinde bulunmayan, yeniden dönüştürülüp kazanılmak zorunda olan hegemonya, rıza unsuruna gereksinim duyar ve bu haliyle “hareket içindeki eşdenge” şeklinde değerlendirilebilir. Hegemonyayla ilişkili olarak tartışılan ideoloji, iktidar mücadelesi ve semboller kavramın daha net anlaşılmasına yardımcıdır.

KAYNAKÇA

- DICK, Hebdige (1988), *Gençlik ve Altkültürleri* (İletişim, İstanbul)
 GRAMSCI, Antonio (2007), *Hapishane Defterleri* (Belge, İstanbul)
 ÖZBEK, Meral (1994), *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski* (İletişim, İstanbul)
 SCOTT, J. C. (1995), *Tahakküm ve Direniş Sanatları* (Ayrıntı, İstanbul)
 ----- (1972), *Meydan Larousse-VII* (Meydan, İstanbul)

SERBEST OKUMA - I :

Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale

Jürgen Habermas

Çeviri: Nuran Erol

Kavram

“Kamusal alan” kavramıyla kendi içinde bir anlamda kamuoyuna benzer bir alanın oluşturabileceği, toplumsal yaşamımızın bir parçasını tanımlıyoruz. Kamusal alanın en önemli niteliği tüm vatandaşlara açık olmasıdır. Kamusal alanın bir bölümü, özel vatandaşların birbirleriyle bir kamu organı yarattıkları her türlü iletişim sayesinde yaratılır.² Buna göre, kamusal alan içinde bireyler ne özel alanın üyeleri olan işadamları/işkadınları ya da profesyoneller gibi, ne de devlet bürokrasisinin yasal yaptırımlarına

2 Habermas’ın kamusal alan kavramı “kamu” ile özdeşleştirilmemelidir. “Kamu”, daha çok, bir araya gelerek kurgulayan bireylere tekabül eder. Oysa Habermas’ın “kamusal alan” kavramı insanların katılımıyla somutlaşan bir kurumu tanımlamaktadır. Bununla beraber, kamusal alan basit bir biçimde “kalabalık” olarak tanımlanamaz (Notlar P. Hohendal’a ait).